

jelenkor

Sipos László

Tudományos alapítványok és egyesületek Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében

A megyénkben működő alapítványokkal és egyesületekkel az ezredforduló táján már foglalkoztunk a *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* hasábjain.*

Ez a mostani tanulmányunk a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő tudományos céllal alapított alapítványokat és társadalmi szervezeteket (egyesületeket) veszi górcső alá. Elsősorban azt vizsgáljuk, hogy kik és mikor hozták létre a megye tudományos életét át- és átszövő, olykor pedig egyenesen szervező és irányító civil szféra szereplőit. Elemezzük, hogy ezek milyen célokat tűztek maguk elé, s ahhoz, annak megvalósításához mekkora induló vagyont kaptak. Megvizsgáljuk, hogy ez a vagyon mára mekkora lett, s mire elegendő. Górcső alá vesszük a kezelő szervek összetételét csakúgy, mint az egyesületek szervezeti életét. Végül pedig – ügyésszi mivoltunkat meg nem tagadva – az alapítványok és egyesületek működésének törvényességével is foglalkozunk.

Az empirikus vizsgálat eredményeinek értékelése előtt, annak mintegy elméleti-történeti keretet adva a (magyarországi) civil szféra történetét tárgyaljuk – a legfontosabb szerzők (Bíró, Böhm, Eörsi, Kondorosi, Kucsera) és a Nemzeti Civil Alapprogramra vonatkozó szakirodalmak felhasználásával – talán némi segítséget, illetőleg ösztönzést is adva a téma iránt érdeklődőknek.

I.

Köztudomású tény, hogy Magyarországon a civil szféra meglehetősen nehezen fejlődött ki. Míg a civil szervezetek a XX. század elején Európa nyugati végein valóságos és érdemi társadalmi kontrollt jelentettek, Közép-Európában más volt a helyzet. Nálunk az első világháború és a Trianon utáni kataklizma, majd pedig az 1920-as évekkel kezdődő Horthy-korszak nem volt a civil önszerveződések „melegágya”, nem is beszélve az ezt felváltó nyilas uralomról. Tudományos egyesületek azonban már ekkor is szép számmal működtek. A második világháborút követő – 1945–47-es – tiszavirág életű demokratikus újjáépítési törekvés sem adott érdemi alkalmat, lehetőséget a hazai civil társadalom megerősödésére.

---

* Sipos László: Alapítványok és egyesületek. *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 2000/1. 53–64. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében működő kulturális alapítványokkal és egyesületekkel foglalkozó tanulmányaink pedig az *Egyesületi Élet* hasábjain (1999/2. 2–3. és 1999/4. 3–4.), valamint a *Falu Város Régióban* (1999/4. 17–18.) láttak napvilágot.

A szocialista politikai-társadalmi-gazdasági berendezkedés nem igazán tette lehetővé a civil társadalom önszerveződését. A szocializmus évtizedeiben a politika a valós társadalmi önszerveződések támogatása helyett azok kvázi-társadalmi szerveződésekkel való helyettesítésére törekedett. (Kucsera 2006, 7) Központi elhatározásból természetesen megkívánták a társadalmi tevékenységet, a részvételt, ezeknek – többnyire a Népfront, a TIT, vagy más társadalmi-politikai szervezet kezei között, és felügyelete mellett – a működési feltételeit is biztosították, viszont az öntevékenység, öncélú, autonóm közösségteremtés számára nem nyitottak kaput. A rendszer egyik paradoxona volt: hogyan lehet az „alulról jövő kezdeményezéseket” a hatalom ellenőrzése alá vonni, vagy pedig hogyan tud ilyeneket a hatalom megszervezni. (Bóhm 2002, 297)

A szocializmus évtizedeiben különösen az alapítványokra jártak nehéz idők. A II. világháború után egyrészt a világtörténelem legnagyobb méretű inflációja nullázta le vagyonukat, másrészt az államosítások vették el ingatlanukat. A magyar jogalkotás pedig a szovjet jogtudomány (Visinszkij) tételeit másolva jutott el odáig, hogy az alapítványokat – évtizedekre – egyszerűen kiiktatta a jogéletről. (Eörsi 1979, 277–280.)

Csak a hetvenes évek végén és a nyolcvanas években bukkantak föl újra a civil szerveződések hatalomtól, központi elhatározástól függetlenül, elsősorban az égető társadalmi feszültségek (szegénység, környezetkárosítás) enyhítésére, s kénytelen-kelletlen elfogadták a városszépítőket. (Bóhm 2002, 298) Magyarországon a nyolcvanas évek közepétől indult fejlődésnek az „igazi” civil szféra. Egyre inkább előtérbe került és kiteljesedett a civil szervezetek világa, egyúttal fel- és elismerték a civil társadalom pótolhatatlan szerepét. A valódi civil szféra intézményes és jogilag szabályozott kezdeteit, történeti kiindulópontját az államszocialista társadalmi és politikai rend válságához, az „agónia” utolsó éveikhez – jogi szabályozottságát pedig az alapítvány jogintézményének 1987-es életre keltéséhez, és az egyesülési jogról szóló 1989. évi II. törvényhez, továbbá az 1990-es Polgári Törvénykönyv módosításához – lehet kötni. (Kucsera 2006, 7)

Az 1990–1991-es éveket a szakirodalom az „alapítási láz” időszakának nevezi. (Biró 2002, 23–25; Kucsera 2006, 7) Ekkor igen nagy számban alakultak nonprofit szervezetek. Az alapítvány volt az a szervezeti forma, amely – az akkori szabályozásoknak köszönhetően – igen kedvező lehetőségeket biztosított a civilként tevékenykedni akaró személyeknek, közösségeknek, így az alapítványok száma ugrásszerű növekedésnek indult. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy bár alapítványokat 1987-től lehet alapítani, csak 1989-től veszik őket a bíróságok nyilvántartásba. Elmondható, hogy nemcsak magánszemélyek, illetve cégek, hanem az állam – valamint az önkormányzatok – is leginkább ezt a formát választották a közfeladatok társadalmiasítására (ez utóbbi kör azután a közalapítványi szféra alapját fogja képezni). A kialakult támogatási rendszer kedvezett az alapítványok számára, hiszen az adományozók csak az alapítványok számára nyújtott támogatásokat 100%-ban írhatták le adójukból.

A hazai civil szervezeti világ kialakulása második szakaszának tekinthető az 1991-től 1994-ig terjedő időszak, amely szakaszban már jóval szigorúbbá vált a jogi-pénzügyi szabályozási rendszer. (Biró Endre 2003, 24–25) Az új szabályozás szerint a természetbeni adományok után járó adókedvezmények elvesztek, továbbá a társasági adót kiterjesztették a nonprofit szervezetekre is, és ekkor már 50 százalékra korlátozták az alapítványok részére nyújtott támogatások után járó

adókedvezmény mértékét. Ebben az időszakban az 1993. évi XCII. törvény alapján három új, Magyarországon addig nem létező nonprofit szervezeti forma került bele a Polgári Törvénykönyvbe, a közalapítvány, a köztestület és a közhasznú társaság (Kht), ezzel is tovább színesítve a hazai civil társadalmat.

A harmadik szakaszként tartja számon a szakirodalom az 1995-1997 között történeteket. Ebben az időszakban az Országgyűlés ismét változtatott a civil szektorra vonatkozó törvényeken, és ez a módosítás döntően ismét a szigorítás irányába mutatott. Az alapítványoknak nyújtott támogatások után igénybe vehető adókedvezmény mértéke 30 százalékra csökkent, bár a közalapítványoknak nyújtott vállalati adományok teljes összege leírhatóvá vált az adóalapból. (Bíró Endre 25–27.) Ezen időszak jelentős eseménye volt a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény megalkotása, mellyel a szervezetek közhasznú tevékenysége vált a szabályozás alapjává. Az 1997-es évben – az 1996. évi CXXVI. törvény értelmében – megvalósult az állampolgárok rendelkezési lehetősége személyi jövedelemadójuk egy százalékával kapcsolatban.

A negyedik szakasznak az 1998-tól 2002-ig tartó időszak tekinthető, amely jelentős változásokat az utóbbi bő két esztendőben hozott a civil szféra számára. A Miniszterelnöki Hivatalban – a már 1998 óta működő szakmai stábot kibővítve – társadalmi kapcsolatokért felelős hivatal jött létre. (Bíró Endre 2003. 27–28.) A 2001. év jogszabály-módosításai – a 2001. évi CVI., és a 2001. évi CXIV. törvény olyan, a gyakorlati tapasztalatból származó problémákra reagáltak, mint az alapítói jogkör kérdése, illetve az ügynevezett „egyszázalékos törvény” liberalizálása (ekkortól a közhasznú szervezetek esetében már nem kell hároméves működés a kedvezményezetttség eléréséhez). A 2003. évi L. törvény megalkotásával és elfogadásával az Országgyűlés elismerte, hogy szükségszerűvé vált a társadalmi szervezetek támogatásának biztosítása, így ezen okból a civil szervezetek számára átlátható, a mindenkori párt-, és kormányzati politikától lehetőség szerint leginkább mentes forrás biztosítása érdekében létrehívta a Nemzeti Civil Alapprogramot (NCA).

Az Alapprogram létezésének-működésének célja – a törvény preambuluma szerint – a civil társadalom erősítése, a civil szervezetek társadalmi szerepvállalásának elősegítése, a kormányzat és a civil társadalom közötti partneri viszony kialakítása, és munkamegosztás előmozdítása az állami, valamint az önkormányzati közfeladatok hatékonyabb ellátása érdekében, továbbá feladata az, hogy a Magyarországon bírósági nyilvántartásba vett – nem állami és önkormányzati alapítású – civil szervezetek tevékenységéhez központi költségvetési támogatást biztosítson. (NCA. tv. preambuluma)

A nonprofit szervezetek gazdasági mutatói dinamikusán nőttek az elmúlt években, hiszen a szektor bevétele 1993 és 2003 között meghatszorozódott. Míg korábban a hazai nonprofit szektor forrásainak növekménye egyértelműen az alaptevékenységből származó bevételek emelkedésének volt betudható, addig a harmadik évezred elején az állami (és önkormányzati) támogatások növekedése vette át a vezető szerepet, az alaptevékenységből származó bevételek csökkenése mellett. (NCA. tv. miniszteri indokolása, 1.)

2006 egy újabb mérőföldkő a civil társadalom fejlődésében. Sajnos, korántsem egyértelműen pozitív mérőföldkő. Az államháztartási rendszer megújítása keretében, s a közpénzek felhasználásának hatékonyabbá tétele érdekében új közalapítványok létrehozását lehetetlenné tették, a még működő több mint másfélezer közalapítványra vonatkozó szabályozást a Ptk-ból törölték. Szinte már a jogállamiságot

veszélyeztető helyzet állt elő azzal, hogy több mint másfélezer közalapítványra, mint jogi személyre vonatkozó, a működésüket, gazdálkodásukat és megszűnésüket érintő alapvető rendelkezések nem a Polgári Törvénykönyvben, hanem az államháztartásról szóló törvényt módosító törvény egy paragrafusában, annak hat bekezdésében nyertek elhelyezést. (A 2006. évi LXV. törvény 1. §. (1)–(6) bekezdésében.) Nem volt igazán jó hír a civil szférának, hogy közhasznú társaságot már csak 2007. júliusáig lehet alapítani. 2009 nyarán pedig a kht. eltűnik a hazai civil palettáról. Igaz, a Gt. módosításával többféle gazdasági társaság is működhet nonprofit jelleggel.

A XX. század végétől Magyarországon is egyre inkább előtérbe került és kiteljesedett a civil szféra, fel- és elismerték a civil társadalom pótolhatatlan szerepét. Ugyanakkor – részben a szektor jellegéből és szabályozásából fakadó diszfunkciók megjelenése, részben a mindenkori kormányzatok nonprofit szektorral kapcsolatos ambivalens magatartása következtében – egy ad hoc jellegű, törekedés és főként a gazdasági szabályozások területén egy „lereagáló” attitűdű törvényhozói magatartás és mechanizmus formálódott ki a nonprofit szektor szabályozása területén. Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy több mint tíz év óta várat magára egy átfogó (a jogi és gazdasági szabályozásokat harmonizáló), valódi nonprofit törvény megalkotása.

II.

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ma tizennyolc kifejezetten tudományos célú alapítvány és egyesület működik, ideszámítva a népfőiskolákat is. Kutatási eredményeinket bemutatandó vegyük sorra ezeket.

A tudományos alapítványok

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében hét tudományos alapítvány működik, melyek között azonban van regionális és országos jelentőségű is. A szabolcsi tudományos alapítványokat jellemzően 1995–1998-ban alapították, többségüket magánszemélyek. Az egyik orvostudományi alapítványt azonban a Magyar Orvosi Kamara Városi Szervezete, a másikat pedig két gazdasági társaság: egy részvénytársaság és egy kft alapította, ám Nyíregyháza és a megye közgyűlése is hozott létre tudományos alapítványt.

A tudományos alapítványokat a legkülönbözőbb célokkal hozták létre. Van, amelyiknek a célja egy kórházi osztályon a gyógyító és tudományos tevékenység segítése. Konkrétan:

- az osztály orvosai, gyógytornászai, műtősei számára tudományos társasági tagdíjukat átvállalja, ezáltal lehetővé teszi a társasági tagsággal járó előnyöket az osztály dolgozói számára;
- az osztály dolgozóinak a tudományos kongresszusokon, tanulmányutakon való részvételét támogatja, természetesen csak azokban az esetekben, amikor az intézmény (munkáltató) ezen költségeit nem vállalja;
- tudományos publikációk (cikkek, könyvek, előadások) költségeinek átvállalása;
- szakkönyvek, monográfiák, audiovizuális oktatóanyagok és eszközök vásárlása, a szakmai képzés támogatása;

- helyi tudományos és továbbképző rendezvények, konferenciák, továbbképzések támogatása;
- az osztály tudományos kutató tevékenységének támogatása;
- tudományos tevékenységet támogató eszközök (számítógépek, tartozékok, stb.) és azok szoftvereinek beszerzése, illetve karbantartása, működtetése;
- kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás a testvérvárosok, a szomszédos országok, valamint nyugat-európai és tengerentúli országok vezető gyógyító-kutatóintézeteivel, az ezekre való kijutás támogatása; végül
- az osztály dolgozóinak idegennyelv-tanulásának támogatása.

Egy másik alapítvány célja pedig a mezőgazdasági kutatások szervezése és támogatása, a szabolcs-szatmár-beregi és a nyírségi táj fejlesztése, az itt élő emberek élet-és munkakörülményeinek javítása érdekében.

Az alapítványok általában 90–180 ezer forint közötti induló vagyonnal jöttek létre. Ettől lényegesen nagyobb induló vagyonnal alapított az az alapítvány, amelynél az induló tőke kétfélmillió volt.

Általánosságban megállapítható, hogy az alapítványoknak a vizsgálat időpontjában fennálló huszonötmillió forintnál is nagyobb vagyona jóval meghaladja az alapító vagyon mértékét.

Volt olyan alapítvány, melyet 140 ezer forinttal alapítottak, a vizsgálat időpontjában pedig milliós vagyonnal rendelkezett. A „csúcstartó” alapítványt 180 ezer forint induló vagyonnal hozták létre, jelenlegi pénzvagyona már majd 16 millió forint.

Az alapító okiratokat az alapítványok több esetben módosították leginkább a kuratórium személyi összetételében bekövetkezett változások miatt. Ezeket a megyei bíróságnak a legtöbb esetben bejelentették. A tudományos alapítványok közül – egy kivétellel – mind kérte a közhasznúsági nyilvántartásba vételét. A közhasznúsági jelentéseiket – két kivétellel – megfelelően elkészítették. Az alapítványok céljuknak megfelelően tevékenykednek.

A vizsgált alapítványok kezelő szerve a 3–7 főből álló kuratórium, melyek – kevés kivételtől eltekintve – az alapító okiratuknak megfelelően fejtik ki tevékenységüket. Előfordultak azonban a kuratóriumi ülésezés gyakoriságával, illetőleg azok dokumentálásával kapcsolatos mulasztások. Két esetben állapítottuk meg, hogy a kuratórium elnökének és tagjainak mandátuma lejárt és a kuratórium nem kereste meg az alapítót a kuratórium mandátumának meghosszabbítása, vagy új kuratórium kijelölése érdekében. Némiképpen eltérő volt a helyzet annál az ismeretterjesztő alapítványnál, ahol az alapítók a külföldön tartózkodó kuratóriumi elnök helyett nem jelölték az alapítvány számára új kezelő szervet.

A tudományos egyesületek

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében hét kifejezetten tudományos célú társadalmi szervezet működik, melyek között szintén van regionális és országos jelentőségű is. A megyei tudományos egyesületek jellemzően a kilencvenes években alakultak, de előfordult még 2006-os alapítás is.

A vizsgált tudományos egyesületek is szerteágazó céllal jöttek létre.

Az egyik célja például az, hogy összefogja a megyében a tudományos, a művészeti és a szakmai ismeretek átadására vállalkozó értelmiségieket és értelmiségi elhivatottsággal élő szakembereket, annak érdekében, hogy ezt a szellemi értéket és alkotóerőt a megye lakosságának művelődési, tanulási lehetőségeinek gazdagí-

tására használja fel. Az egyesület kifejezett célja és törekvése, hogy az általa szervezett tudományos ismeretterjesztő tevékenység hasznos és praktikus ismeretek közvetítésével járuljon hozzá a megye felzárkóztatásához, versenyképességének fokozásához gazdasági és szellemi téren egyaránt.

Egy másik – immár regionális – egyesület célja Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megyében olyan magas színvonalú szellemi műhely megvalósítása, amely azon személyek és szervezetek tudományos, szakmai munkájának támogatását és a bolognai folyamat oktatási elveinek megfelelő fejlesztését segíti elő, akik/amelyek a társadalomtudomány és filozófia különböző területein tevékenykednek. Célja a különböző, társadalomtudományokat érintő korproblémákkal és trendekkel (pl. globalizáció, EU-integráció) foglalkozó szakmai párbeszéd előmozdítása, a társadalmi felelősség és problémacentrikus gondolkodás nyilvános vitafórumainak biztosítása, a nemzetközi filozófiai élet legaktuálisabb problémáinak hazai tolmácsolása és mind szélesebb közösséggel való megismertetése. Az egyesület tevékenységével a hazai filozófiai nevelés szakmai bázisának mind magasabb szintű képzésében, szakmai jártasságának szélesítésében szeretne részt vállalni. Az egyesület céljának tekinti továbbá, hogy előmozdítsa olyan interregionális és határon átnyúló kapcsolatokat környező régiókkal, amelyek doktori iskolák, egyetemek, főiskolák, szellemi műhelyek, klubok, alapítványok stb. elszigeteltségének megszüntetését mozdítják elő, lehetőséget teremtve ezzel a tudományos életben résztvevők, vagy részt venni kívánók szakmai párbeszédének. Célja egy Internetes Társadalomtudományi Információs Központ létrehozása a tudományos élet területén történő hatékonyabb információáramlás érdekében. Az egyesület alapító okirata célként tüzi ki, hogy tevékenységét minél nagyobb nyilvánosság előtt szeretné kifejteni, s ehhez intenzív kapcsolatokat kíván ápolni a regionális médiával tevékenységének hatékonysága érdekében.

A megyében működő tudományos egyesületek pénzvagyona jellemzően többszáz-ezer forint, összesen pedig közel 17 millió forint. Van két olyan, mely gyakorlatilag teljesen vagyontalan, van melynek jelenleg 70 ezer forint, és olyan is, melynek több mint 11 milliós vagyona van.

A vizsgált egyesületeknek 13–131 tagjuk van, összességében taglétszámuk ezres nagyságrendű. Az egyesületek közgyűlése évente legalább egyszer – általában kétszer –, az egyesületek elnöksége jellemzően negyedévente ülésezik. A közgyűlési és elnökségi ülések gyakorisága, továbbá az üléseken felvett jegyzőkönyvek, a meghozott határozatok legtöbb esetben megfelelnek az alapszabály rendelkezéseinek.

Az alapszabályokat az egyesületek több esetben módosították leginkább a vezető tisztségviselők és a képviselőre jogosult személyében bekövetkezett változások miatt. A vizsgált egyesületek közül mindössze kettő nem kérte közhasznúsági nyilvántartásba vételét.

Az egyesületek működése kapcsán általánosságban megállapítható, hogy azok céljuknak megfelelően tevékenykednek. Megállapítottuk ugyanakkor, hogy az egyik tudományos diákkör nem készített közhasznúsági jelentést. Az ügyészi működés-felügyeleti vizsgálatok feltártak azonban már nem működő egyesületeket is.

A népfőiskolák

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében négy társadalmi szervezatként bejegyzett, tudományos tevékenységet is folytató népfőiskolát jegyeztettek be a megyei bírósá-

gon. A megyében működő népfőiskolai egyesületek 1990–1997 között alakultak. Céljaik meglehetősen sokféleképpen meghatározottak. Szemléltetésül álljon itt két példa.

Az egyik népfőiskolai egyesület célja az alapító okirat szerint: a kulturális örökség megóvása, nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés, szociális tevékenység, családsegítés, időskorúak gondozása, környezetvédelem, hátrányos helyzetű csoportok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése, emberi és állampolgári jogok védelme, a munkaerőpiacon hátrányos helyzetű rétegek képzésének, foglalkoztatásának elősegítése és kapcsolódó szolgáltatások, valamint a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos tevékenység.

A másik népfőiskola a nevelés, oktatás, képességfejlesztés, ismeretterjesztés területén kíván közhasznú tevékenységet folytatni. Célja segíteni az önkormányzaton alapuló demokratikus társadalom létrehozását; hozzájárulni az önszerveződő közösségi művelődési formák kialakulásához; ápolni a hazai és az európai népfőiskola-történet legjobb hagyományait; támogatni a helyi népfőiskolai kezdeményezéseket, a már működő népfőiskolákat; saját eszközeivel hatékonyabbá tenni a népfőiskolák szakmai, módszertani, tartalmi munkáját; biztosítani a népfőiskola aktuális kérdéseinek megvitatását és szakmai álláspontok kialakulását; hozzájárulni a népfőiskolai mozgalom szakmai információinak gyors elterjedéséhez, a képzés és továbbképzés korszerűsítéséhez; képviselni és érvényesíteni a népfőiskolai mozgalom megfelelő támogatásban részesítését.

A népfőiskolák a vagyonosabb társadalmi szervezetek közé tartoznak, az értékes oktatási eszközállomány mellett jellemzően többszáz ezer forint készpénzvagyonnal rendelkeznek, s az egyiknek még ingatlantulajdona is van.

A vizsgált népfőiskolai egyesületeknek 14–48 tagjuk van, de találkoztunk mára már tagságát veszített népfőiskolával is. Az egyesület megszüntetése érdekében keresetet nyújtottunk be.

A népfőiskolai egyesületek az alapszabályaikat több esetben módosították, mely változásokat legtöbb esetben a megyei bíróságnak bejelentették. A népfőiskolai egyesületek – egy kivételével – kérték közhasznú szervezetként történő nyilvántartásba vételüket, a közhasznú jelentéseket elkészítették, megfelelően elfogadtatták és közzé is tették. A közgyűlési és az elnökségi ülések gyakorisága általában az alapszabályban foglaltaknak megfelelő volt. Az egyesületek céljaik érdekében törvényesen tevékenykedtek.

*

Összegezve: a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében ma működő 18 tudományos alapítvány és egyesület – egy-két kivétellel céljainak megfelelően, törvényesen tevékenykedik. Nélkülük megyénk – de túlzás nélkül mondhatjuk az egész régió – tudományos élete szegényebb lenne. Összefogásukkal, együttműködésükkel azonban tudományos tevékenységük hatékonysága jelentősen nőhetne.

Irodalomjegyzék:

- Babbie, Earl (1995): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, Balassi Kiadó.
- Bíró Endre (2002): Nonprofit szektor analízis. Budapest, EMLA Egyesület.
- Bóhm Antal (2002): Politikai integráció lokális szinten. In: Bayer József (szerk.): Politika és társadalom. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete, 297–302.
- Bullain, Nilda (2004): Civil jövőkép. Budapest, Ökotárs Alapítvány.
- Eörsi Gyula és mások (1979): Kötelmi jog – Különös rész. Budapest, Tankönyvkiadó.

- Kondorosi Ferenc (1998): *Civil társadalom Magyarországon*. Budapest, Politika + Kultúra Alapítvány.
- Kucsera Tamás Gergely (szerk.) (2006): *Kézikönyv civileknek*. Budapest, Náfiore Kiadó.
- Kuti Éva (szerk.) (1992): *A nonprofit szektor szerepe Magyarországon*. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Kuti Éva (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak?* Budapest, Nonprofit Kutatócsoport.
- Önkéntesek éve Magyarországi Nemzeti Bizottság (2001): *Az állam és a civil szektor munkacsoport ajánlásai*. Budapest, Önkéntesek éve Magyarországi Nemzeti Bizottság.
- Sipos László (1999/a): *Kulturális alapítványok*. *Egyesületi Élet*, 1999/2. 2–3.
- Sipos László (1999/b): *Kulturális egyesületek*. *Egyesületi Élet*, 1999/4. 3–4.
- Sipos László (1999/c): *Kulturális alapítványok Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében*. *Falu Város Régió*, 1999/4. 17–18.
- Sipos László (2000): *Alapítványok és egyesületek*. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle*, 2000/1. 53–64. és
- a vonatkozó jogszabályok (Etv., NCATv., Ptk., 2006. évi LXV. tv, stb.)

Zsidó pillanatok IV.